

Türkiye’de Sporda Saldırganlık, Şiddet ve Çözüm Önerileri

Aggression and Violence in Sports and Solution Proposals in Turkey

DERLEME
REVIEW

Mehmet Akif ZİYAGİL¹
Pervin BİLİR²
Resul ÇEKİN³
C. Sayın TEMUR⁴

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi,
Antrenörlük Eğitimi Bölümü

²Çukurova Üniversitesi,
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu,
Spor Yöneticiliği Bölümü

³Amasya Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve
Spor Öğretmenliği Bölümü

⁴Bitlis Eren Üniversitesi,
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu,
Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
Bölümü

Yazışma Adresi/Correspondence:
Mehmet Akif ZİYAGİL
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi,
Antrenörlük Eğitimi Bölümü,
Samsun, TÜRKİYE/TURKEY
mziyagil@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 23/07/2014
Kabul Tarihi/Accepted: 13/11/2014

ISSN: 1301-3335
Copyright © 2009 by
Celal Bayar Üniversitesi
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Özet

Doğayla mücadelenin bir benzetimi olarak ortaya çıkan spor, insanlar arası bölüşüm mekanizmaları ile boş zamana sahip olanlar tarafından kurallı oyun aktiviteleri olarak tarihsel süreçte yerini almıştır. Evrimleşerek devam eden spora, kullanım alanlarına yönelik farklı anlamlar yüklenmiştir. Sporun günümüzde dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin insanları bir araya getiren barışçıl evrensel olgu olduğu yönünde ortak bir görüş birliği vardır. Spora yüklenen bu barışçıl misyona karşın spor ortamlarında yaşanan özellikle futbol sahalarında ortaya çıkan şiddet olayları sporun barışçıl algısına zarar vermektedir. Toplumun küçültülmüş bir örneği olan spor sahaları, toplumsal sorunların yansıtıldığı alanlar olarak değerlendirildiğinde çözüm önerilerinin de bu bağlamda alınmasını gerekli kılmaktadır. Ancak bunun yanısıra sportif müsabaka ve karşılaşmanın özelliği ile sporcular, hakem, spor yöneticileri, taraftarlar, tribün liderleri, antrenörler, yazılı ve görsel medya mensupları gibi birçok spor aktörlerinin rollerinin de sorgulanması gereklidir.

Bu rollerin sorgulanmasını ele alan bu çalışmada, sporda şiddetin kaynakları, sporcuların birbirlerine oyun içerisinde uyguladıkları şiddetin düzeyleri ile sporda şiddeti açıklayan teoriler ortaya konulmuş ve sporda şiddetin önlenmesine yönelik eğitsel, kurumsal, yasal uzun, orta ve kısa vadeli çözümler önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sporda şiddet, saldırganlık, futbol.

Abstract

The sports emerged as a simulation of struggle with nature takes place in the historical process as regular play activities by the people having free time with the distribution mechanisms between people. Ongoing sports evolving took different meanings related to usage areas. Sport is accepted as universal and peaceful phenomenon, bringing people together regardless of language, religion and race discrimination today. Despite the peaceful mission loaded to sport, the violent events that particularly occur in soccer field damage to the peaceful perception of sport. Sports fields are small examples of the community, when considered as areas reflecting the social problems, the solutions are also required to be handled in this regard. However, athletes, referees, sports administrators, fans, grandstand leaders, coaches, sports actors with sports competitions and matches feature, such as written and visual media members, the roles of many sports players must also be questioned.

In this study handling of questioning of these roles, origins and the level of violence in the game athletes apply to each other and theories explaining the violence in sports were stated and educational, institutional, legal and long, medium and short-term solutions have been proposed for the prevention of violence in sports.

Keywords: Violence in sports, aggression, soccer.

Saldırganlık ve Şiddet Kavramları

Bazı araştırmacılar, saldırganlığın ve şiddet olgusunun en iyi şekilde toplumsal ilişkilerin dinamikleri içinde, bütüncül bir bakış açısıyla anlaşılabilirliğini savunmaktadırlar. Ülkemiz, yıllardır süregelen anlayış, hoşgörü ve uzlaşma yoksunluğu, ilişki ve iletişim bozukluğu, kavram ve değer çatışması içinde kargaşa toplumu görünümünü vermekte; saldırı ve şiddet olaylarıyla birlikte yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır (Köknel, 2000). Saldırganlık ile şiddet, eş anlamlı kavramlar değildir. Saldırganlık aktif, fiziksel bir şiddet olabileceği gibi; pasif, sözel ya da başka bir biçimde de ortaya çıkabilir. Şiddet, anlam bakımından daha özgül ve genellikle hiçbir şekilde sosyal olarak meşru görülmeyen, fiziksel olarak zarar veren saldırıları anlatmak için kullanılmaktadır (Kayaoğlu, 2000). Saldırganlık, korku, öfke, hoşgörüsüzlük ve düşmanlık gibi birçok duyguyu içeren; insanlık tarihi boyunca, insanların topluca ya da bireysel olarak başvurduğu bir davranış biçimidir (Gözütok, 2008). Saldırganlık, diğer bir canlıya kasıtlı olarak, fiziksel ya da duygusal olarak zarar verme tutum ve davranışını içeren bir durumdur (Ballard, Rattley ve Fleming, 2004). Şiddet, zarar veya tahribe neden olan bariz bir aşırı fiziksel güç kullanımudur (Coakley, 2007).

Sporda Şiddet ve Kaynakları

Son yıllarda toplumun huzurunu tehdit eden sıradan bir olaya dönüşen spor sahalarındaki şiddet, sportif müsabakaların seyir zevkini terör ve trajediye dönüştürmektedir. Sporda şiddet ile ilgili literatürde yer alan bazı kaynaklar, şiddeti incelerken şiddetin tarihsel bağlamını ele alarak işe başlamışlardır. Bazı yazarlar, Antik Yunan ve Roma oyunlarının genellikle şiddet içerikli oyunlar olduğu gerçeğini vurgulamak için Yunan ve Roma İmparatorluklarının tarihine kadar gitmişlerdir (Colburn, 1989). Olimpik slogan olan “daha hızlı, daha yükseğe ve daha güçlü” (citius, altius, fortius) felsefesi ile özellikle fiziksel temasın olduğu takım sporlarında seyir ve eğlencenin kıyasıya rekabete dönüşmesi beraberinde şiddeti ortaya çıkarabilmektedir. Spor her ne kadar daha hızlıya, daha güçlüye ve daha yükseğe ulaşmak için yapılan büyük bir mücadele ise de, aynı zamanda evrensel ilke ve kurallarla yapılan bir oyun, yarış ve eğlencedir. Spor, yarışma ve rakip olmanın yanında sevgi, barış ve kardeşliktir. Sporu yapanların, seyirci veya taraftarların, bireysel ya da sosyal nedenlerle bu amaçları görmezlikten gelmeleri, saptırmaları, kötüye kullanmaları, spor ortamlarını savaş alanlarına dönüştürebilmektedir (Köknel, 2000). Şiddet, genç insanlar için hem suçu işleyen hem de kurban olarak daima bir sorun olmuş, fakat günümüzdeki kadar yüksek düzeye ulaşmamıştır. Diğer tüm sosyal sorunlarda olduğu gibi tek bir faktör sorumlu görülmemektedir. Şiddet birbiriyle çok karmaşık şekilde etkileşim gösteren pek çok faktörün birleşiminin bir sonucudur (Morris, 2002; Mutza ve Jürgen 2009). Spor ortamlarında karşı takım oyuncularına ve seyircilerine yönelik psikolojik, sözel, fiziksel, saldırganlık ve şiddet, sporun, birey ve toplum üzerindeki olumlu etkilerini ikinci plana itmektedir. Sporun fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişim üzerindeki olumlu etkisi olduğunu ortaya koyan birçok araştırma vardır (Akandere, Baştuğ ve Güler, 2009; Çakıroğlu, Sökmen ve Arslanoğlu, 2013; Çelik ve Şahin, 2013; Kaplan ve Çetinkaya 2014; Yalçın ve Balcı, 2013). Özellikle sosyal gelişimin en yoğun yaşandığı, ergenlik döneminde çocukların sportif faaliyetlere yönlendirilip, olumlu davranışlar kazandırılması yaşamsal önem taşımaktadır. Bu olumlu davranışları kazanmalarını isterken, spor ortamlarında şiddet olaylarına tanık olmaları, sporun farklı algılanmasına yol açabilmektedir. Evde, arkadaş çevresinde, okulda, spor sahalarında ve diğer alanlarda baskılanan, anlaşılmayan,

kendini ifade edemeyen gençler genellikle kendini ifade etme yolu olarak saldırganlığa başvurabilmekte bu durumda okullarda, sportif faaliyet alanlarında ya da eğitim verilen diğer alanlarda ciddi sorunlara neden olabilmektedir (Karataş ve Gökçakan, 2009).

Sporda yaşanan şiddet olaylarının birçok kaynağı vardır. Bunları; oynanan oyunun özelliği, sporcular, hakem, spor yöneticileri, tribün liderleri, antrenörler, taraftarlar, yazılı ve görsel medya olarak sıralayabiliriz. Şiddet olaylarını, bireysel ve toplumsal etkenlerin birlikte şekillendirdiği olaylar olduğu, bireysel düzeyde yaşanan şiddet olaylarının, bireyin içinde bulunduğu toplumsal koşullardan ayrı düşünülmemeyeceği, aynı zamanda toplumsal düzeyde yaşanan şiddet olaylarının da, bireyin kişilik özelliklerinden ayrı tutularak değerlendirilmeyeceği söylenebilir. Böylece gelişimini sağlıklı toplumsal koşullarda tamamlamış bireylerin sağlıklı toplumsal yapılar meydana getireceği, toplumsal koşulların yetersizliğinin ise sağlıklı bireysel gelişimlere, sağlıklı bireysel gelişim geçiren bireylerin de doğal ve toplumsal çevrelerinde saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine neden olacağı düşünülebilir (Ayan, 2006). Spor çağımızda ticarileşmesine karşın, aynı zamanda her şeye rağmen hayranlık uyandıran bir olgudur. Medya aracılığı ile spor ve sporcuların bir takım özellikleri ortaya konulur. Özellikle çoğu sporların medya tarafından tanıtımında yıldız sporcuların yalnızca spordaki performansları dikkat çekmez, onların aynı zamanda gelirleri, transfer ücretleri, özel yaşamları ve hatta skandalları açığa çıkarılır. Bunun yanı sıra, sporcuların uzun süre için normal yaşam standartlarından vazgeçerek yaptığı hazırlık, yaralanma riski, özel yaşamın olmaması gibi önemli engelleri aşarak profesyonel kariyerlerini inşa ettikleri, medya tarafından göz ardı edilir (Sekot, 2009). Medya'nın bu özelliklere vurgu yapmasının yanında şiddeti besleyen en önemli kaynaklardan biri olduğunu ifade edilmektedir. Müsabaka veya maçların büyük bir zevkle izlenmesini sağlamak amacıyla maç spiker ve yorumcularının oyun kurallarının dışında sahadaki sert ve kaba hareketlere vurgu yapması, izleyicilerin oyundaki şiddeti algılamasını kolaylaştırmaktadır. Maçtan maça bu yorumların devam etmesi, taraftarlarda doğrudan veya dolaylı nefret ve düşmanlık duygularının artmasına ve kontrol edilemeyen şiddet olaylarının yaşanmasına yol açmaktadır. Günümüzde sporcuların maç sırasında artan saldırgan tavırları, özellikle erkek seyircilerin spor müsabakalarını zevkle seyretme oranlarını yükseltmektedir. Hatta bazı araştırmalarda, birçok sporcunun, sporda şiddet ve saldırgan davranışları nerede ve nasıl kullanacaklarını önemli ölçüde düşündükleri ortaya konmuştur (Colburn, 1989). Bazen şiddet, hakemlerin yanlış ve yanlı kararlarına tepki olarak da ortaya çıkabilmektedir. Çoğu zaman taraftarların öfkeli ve saldırgan davranışları kontrol edilmediğinde şiddete dönüşmektedir. Genelde, taraftar veya seyircileri öfkeliendiren dokuz etken vardır, bunlar şunlardır (Saucier, 2010).

1. Seyirci sayısı ve seyircilerin ayakta veya oturarak maçı izlemesi,
2. Kalabalığın yaşı, cinsiyeti, sosyo-ekonomik seviyesi ve ideolojileri,
3. Seyirciler için maçın anlamı ve önemi,
4. Takımların ve seyircilerin ilişkilerinin geçmişi,
5. Polis ve diğer güvenlik güçlerinin kalabalığı kontrol stratejileri (Biber gazı, köpekler, güvenlik kameraları ve diğer güvenlik araç ve yöntemleri),
6. Seyircilerin alkol ve diğer uyuşturucuları kullanma düzeyleri,

7. Maçın nerede yapıldığı (tarafsız saha ve takımların birinin sahasında olması),
8. Seyircilerin maça gelmek için sebepleri ve maçta ne olmasını istedikleri,
9. Taraftarların kimlik kaynağı olarak takımlara etnik veya ulusal, yerel veya bölgesel, kulüp veya çete kimliği gibi anlam yüklemesidir.

Hem sporcular hem de seyirciler arasında saldırganlık dairesel etki ile yine saldırganlığa sebep olmaktadır. Karşı görüşlere aşırı şekilde tahammülsüzlük veya bir sebep olmaksızın bir takıma aşırı bağlılık göstermek olarak tanımlanan “fanatizm”, asi ve yıkıcı davranış olarak “holiganizm” veya alkol ve uyuşturucuların etkisi altında planlı, ahlaksız yıkıcı davranış biçimi olarak “vandalizm” (tahripkarlık) gibi davranış kalıpları, bir kimseyi yaralamaya hatta öldürmeye yönelik sonuçları ile toplumsal barışı tehdit etmektedir.

Sporda şiddete yol açan nedenler sosyolojik açıdan da değerlendirilmektedir. Demografik özellikler erkek/kadın, yaşlı/genç, yoksulluk ve işsizlik gibi faktörler şiddetle ilişkili olabilmektedir. Taraftarlarla ilgili yapılan çalışmalarda, sosyo ekonomik düzeyleri düşük toplum kesiminden ve yaşları küçük genç erkeklerin bu gruplarda kendilerine yer buldukları görülmektedir (Çağlayan, Çetin ve Şirin, 2005; Gültekin, Doğan, Doğan ve Eylem, 2000; Koçer, 2012; Murphy ve Dunning, 1990). Kültürel inanç sistemleri de şiddete yol açabilir. Toplumda ayrımcılığın da şiddete neden olabileceğini şu örnekle açıklayabiliriz; yakın geçmişimizde ülke gündemini meşgul eden olayların başında gelen Bursaspor-Diyarbakırspor karşılaşması, sporun nasıl bir ayrımcılık motivasyonuna zemin hazırlayan bir alana dönüştüğünün de önemli örneklerinden biridir (TBMM Raporu, 2011).

Sporcuların Birbirlerine Oyun İçerisinde Uyguladıkları Şiddetin Düzeyleri

Şiddetin toplum içinde, toplum tarafından nasıl sunulduğu, nasıl kabul gördüğü de önemlidir. Çünkü kabul gören şiddet de meşrudur. Şiddeti yasadışı ve onaylanmamış eylemler olarak sık sık düşünürüz fakat çoğu grup ya da toplumlarda şiddet kullanımının teşvik ya da kabul edildiği durumlarda var. Şiddet toplumsal normların altında sapmalar içerdiği zaman yasa dışı olarak sınıflandırılır ve ciddi bir şekilde cezalandırılır (Coakley, 2007). Hatta şiddet genellikle bir yaşam biçimi olarak benimseniyorsa sorun olarak görülmez ve sorun çözmenin bir aracı olarak, onay görebilir (Ergil, 2001). Sportif oyunlara baktığımızda, çoğu spor branşının şiddet içerdiğini kabul etmeliyiz. Bring’in ifade ettiği gibi; sportif oyun, doğası gereği çok acımasızdır ve şiddet içerebilir. Oyunda kabul edilebilir ve kabul edilemez faüllü davranışlar arasındaki sınırlar her zaman çok kesin değildir. Fakat kesinlikle sert oyun ve faüllü oyun arasındaki fark faüllü oyunun altında yatan şiddet, sinsice, haince, kötü niyetli kasıtlı davranışlardır. Bu davranışlar faüllü bir oyunun göstergesidir (Brink, 1995).

Kanadalı sosyolog Smith (1983), spor sahalarında şiddeti dört düzeyde ele almaktadır;

- **Birinci Seviye Şiddet:** Futbol gibi sporlarda oyuncuların futbolun parçası olarak kabul ettikleri *sert fiziksel temastır*. Rakibin ayağından topu alma, rakibi sert şekilde engelleme, rakibe çarpma gibi. Bunun için oyunculara ödeme yapılır ve bunu özellikle topa değil rakibe yapmaları ısrarla istenir.

- **İkinci Seviye Şiddet:** Oyun kurallarının ihlal edilmesini kapsayan fakat birçok oyuncu tarafından maç stratejisinin parçası olduğu düşünülerek benimsenen rakibi korkutmak için yapılan küçük dirsek vuruşları gibi sınırdaki şiddet hareketleridir.
- **Üçüncü Seviye Şiddet:** Oyunun resmi kurallarının ihlali olan ve oyunun kesilmesine yol açan ve oyunun normlarına aykırı yarı suç sayılan şiddettir. Örneğin; sporcuları sakatlama potansiyeli olan fauller, yaranlanmış ya da sakatlanmış sporcu rolü yapmak veya zaman geçirme amacıyla geç yapılan vuruşlar gibi.
- **Dördüncü Seviye Şiddet:** Sporcuların sorgusuzca kınandığı hareketleri kapsayan suç sayılan şiddettir. Rakibi planlayarak yaralamaya yönelik yapılan hareketlerdir. Örneğin; futbolda rakibin kasıtlı topuğuna basmak veya ayak tabanı ile müdahale etmek.

Maç yetkililerinin görevi zordur, çünkü sadece kural ihlalleri, saldırganlık ve şiddeti önlemek veya cezalandırmakla değil, aynı zamanda da oyunun akıcılığının bozulmaması içinde çaba sarf etmeleri gerekir (Colburn, 1989).

Sporda Şiddeti Açıklayan Teoriler

Şiddeti açıklamaya çalışan farklı teoriler literatürde yer almaktadır. Bu çalışmada üç temel teoriden ve içeriğindeki farklı yaklaşımlardan söz edilecektir.

Bu temel teorilerden birincisi içgüdü teorileridir. Freud ve Lorenz yaklaşımlarındaki pek çok farklılığa karşın, saldırganlığı bir içgüdü olarak gören kuramcılar arasında başı çekmektedirler. Freud'a göre saldırganlık dürtüsü, organizmada doğuştan vardır ve cinsel istek kadar temel bir insan davranışıdır. Freud'a göre saldırganlık, ölüm içgüdüleri olarak insanın kendine yönelik yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir (Geçtan, 1996). Lorenz'e göre saldırganlık eylemi, bireyin diğer insanlarla arasındaki mücadele içgüdülerinden kaynaklanmaktadır. Saldırganlık, mücadele içgüdüleri ile birlikte olan enerjinin ve saldırganlığı tetikleyen uyarıların gücü kadar ortaya çıkmaktadır (Lorenz, 1996). Saldırganlığın doğasını içgüdü ve dürtü olarak açıklayan kuramcılara göre saldırgan davranışlar, doğuştan var olan ve dürtü mekanizmasının içsel biçimde uyarılmaları sonucu ortaya çıkar. Bu kuramlara göre saldırganlık, sürekli biçimde organizmada biriken bir enerjidir (Fromm, 1982). Spor, bu bağlamda insanda oluşan saldırganlığın sosyal olarak kabul edilebilen yolla deşarj edilmesidir ve güvenlik subabıdır.

İkincisi biyolojik teoridir. Bu teoride, saldırganlığın açıklanmasında genetik faktörü rol oynar. Bu teori, beyin ve merkezi sinir sisteminin saldırgan davranışlara yol açtığını, saldırganlıkta kimyasal, hormonal ve genetik bir sürecin varlığını ve bu nedenle organizmadaki biyolojik bu mekanizmanın kaçınılmaz biçimde saldırganlık ve şiddet içeren davranışlara yol açtığını savunmaktadır (Bilgin, 1995). Erkeklik hormonu olan testosteron miktarının yüksek seviyelerde olması saldırgan davranışı artırmaktadır (Scott, 1975). Spor sahalarında genç erkeklerin genellikle şiddete karışmalarını bu kuram yardımıyla açıklayabiliriz.

Üçüncüsü davranışçı teorilerdir. Saldırganlığı içgüdü kuramlarından farklı bir biçimde açıklayan ünlü Engellenme-Saldırganlık Modeli'nde bir içgüdü'nün tersine, dürtü; her zaman var olan, sürekli artan bir enerji kaynağı değil; organizmanın yaşamsal bir ihtiyacı tatmin edilmediğinde ortaya çıkan ve yoksunluğu sona erdirmeye hizmet eden bir güç olarak

kavramsallaştırılmıştır (Michaud, 1986). Hakemin tartışmalı kararları, seyircilerin oyunu engellemesi, yaralanma, sporcuların düşük performans düzeyleri ile antrenör ve sporcuların alaycı tavırları sonucunda spor müsabakalarında hayal kırıklığı yaşanabilmektedir. Ebeveynlerin işsizliği ve yetersiz beslenme gibi etkenler engellenmiş duygusu yaratabilmektedir. Bu duygu da sporda şiddet ve saldırgan davranışlara yol açabilmektedir. Bilgiyi İşleme Modeli'ne göre, sosyal davranış bir yere kadar bireyin yaşamı boyunca öğrenilen davranış programları tarafından kontrol edilmektedir. Bu davranış programları, hafızada depolanan bilişsel yapılar olarak tanımlanmakta ve sosyal sorunları çözmek için yol gösterici olarak kullanılmaktadır. Diğer bir davranışçı model, Sosyal Öğrenme Modeli'dir. Bandura (1973)'ya göre; saldırganlık doğuştan gelen veya içgüdüsel bir özellik olmayıp edimsel koşullanma, gözlemsel öğrenmeyle öğrenilen bir özelliktir. Brewer ve Crono (1994)'ya göre, sosyal öğrenme kuramının temel ilkesi, sosyal davranışların öğrenildiğidir. Saldırganlık da diğer sosyal davranışlar gibi öğrenilmektedir. Sosyal öğrenme kuramında insan davranışları sürekli olarak çevre koşullarıyla etkileşim içinde bulunmaktadır. Davranışlar çevreyi etkileyip değiştirdiği gibi çevre de davranışları etkileyip değiştirmektedir. Özetle sosyal öğrenme modeli, saldırgan davranışın model alınarak öğrenildiğini, ödüller ve cezalar ile de pekiştirildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda televizyon ve görsel medyanın, kamuoyunda oluşturduğu şiddet ve saldırganlık davranışları göz ardı edilemeyecek derecede önemli ve üzerinde durulması gereken bir konudur. Genç sporcular, spor yıldızlarını örnek alarak onların davranışlarını taklit etmektedir. Saldırgan oyun tarzını benimseyen ebeveynler, antrenörler ve takım arkadaşları da genç sporcunun rol modelleri olabilir. Şiddeti ceza ve ödül ile kuvvetlendiren pekiştireç, üç kaynaktan gelebilir; (1) antrenörler, takım arkadaşları, ailesi ve sporcuya yakın gruptan, (2) oyunun yapısından, hakemler ve yöneticiler tarafından kuralların uygulanış biçiminden ve (3) taraftarların, medyanın, mahkemelerin ve toplumun tutumundan. Peğiştireçler, övgü, hediye, takımda yer alma, arkadaş çevresi ve aile içerisinde itibarının artması şeklinde olabilir. Başka sporcuların yaşantılarından kaynaklanan peğiştireçler, özellikle saldırgan oyun tarzlarına rağmen şöhret olarak görülen ve yüksek transfer ücretleri alan profesyonel oyuncularından kaynaklanabilir. Yeterli derecede saldırgan oyun tarzı sergilemeyen oyuncular, aileleri, takım arkadaşları, rakipleri ve seyircileri tarafından taciz edilerek ve takım dışında tutularak negatif peğiştireç ile karşılaşabilirler. Arzulanan davranışların geliştirilmesi için sporcular, antrenörler, taraftarlar, hakemler, yöneticiler, basın ve yayın organlarında çalışanlar arasında "yılın en iyilerinin" seçildiği ve ödüllendirildiği törenler yerel, bölgesel ve ulusal seviyede yapılmalıdır. Bu gibi törenlerde ödüller, devletin ve spor federasyonlarının en üst düzey yöneticilerince verilmesi ve bu organizasyonların yazılı ve görsel basında zorunlu olarak en geniş şekilde yer alması sporda şiddet davranışlarına onay verilmediğinin göstergesi olabilir. Bir diğer davranışçı teori olan Sosyal Kimlik Modeli'ne göre, kişiler kalabalık içinde farklı davranabilirler ve diğer grup üyelerinin psikolojik ve davranışsal özelliklerine uyma eğilimi gösterirler. Spor kalabalığı, toplumda açıkça ifade edilebilen gruptan biridir, üyeleri ortak bir hedefi paylaşır ve ortak bağları vardır. Kalabalık içinde kimliksizleşen bireyler sorunlu davranışlarını, kimliklerinin belirli olduğu durumlara göre daha kolay ortaya koyabilmektedirler. Zimbardo (1970) yaptığı çalışmada, kimliksizleşen bireylerin daha fazla saldırgan davranışlar sergilediğini ortaya koymuştur. Kalabalığın şiddeti ve oyuncular arasındaki şiddete itibar gösterilmesi ve bunun gençler tarafından izlenmesi; sosyal öğrenme ile edinilen bu davranışların içselleştirilmesine, norm olarak kabul edilmesine ve meşrulaşmasına yol açabilir.

Bu teoriler, sporda yaşanan şiddet davranışlarını anlamamızda ve önlemler geliştirmemizde bize yol göstermektedir.

Sporda Şiddetin Önlenmesine Yönelik Öneriler

Özellikle stadyumlarda ve spor salonlarında yaşanan sporda şiddet birçok ülkenin sorunu durumundadır. 1989 ve 1990 yıllarında İngiliz taraftarların yarattıkları olaylarda birçok insanın yaşamını yitirmesi sonucunda, İngiliz hükümeti tarafından Taylor'a (1990), hazırlatılan "Şiddetin Önlenmesi İçin Yeni Düzenlemeler Raporu"nda dört önemli konuya vurgu yapılmıştır; (1) sahalarda fiziki şartları düzenlenmeli ve seyircinin konforu sağlanmalıdır, (2) sahalardaki olaylara sert ve caydırıcı önlemler getirecek yasal düzenlemeler getirilmelidir, (3) holigan olarak tanımlanan seyircilerin takip ve saptanmasında özel güvenlik ve genel kolluk güçlerinin görevlendirilmeleri sağlanmalı, kameralar ve elektronik bilet uygulaması gibi yöntemlerle etkin bir sistem geliştirilmelidir ve (4) şiddete karşı bilinçlendirme sağlayacak sporun içinde yer alan aktörlere eğitimler verilmelidir. Taylor'un raporunda altını çizdiği ve sorun olan konuların ülkemizde de yaşanmakta olduğu gözlemlenmiştir (TBMM Raporu, 2011). Son yıllarda yapılan çalışmalar bu noktaları referans alarak ilerlemektedir. Mevcut tesislerin iyileştirilmesi ve yeni modern tesislerin yapılması, sporda şiddetle ilgili yasal düzenlemelerin yapılarak, uygulamaya konulması (6222 Kanun, 2011) bunun örnekleri olabilir ancak spor eğitimi ve spor kültürü ile ilgili çalışmalar istenilen düzeye ulaşmamıştır. Sportif ve fiziksel aktivitelere katılımın artırılması performans sporunun alt yapısının oluşturulmasında ve sporda şiddeti azaltan spor kültürünün geliştirilmesinde temel etken olduğu unutulmamalıdır. Türkiye Londra Olimpiyat Oyunlarında altın madalya sıralamasında 32. Sırada yer almıştır. Oysa Türkiye, dünyanın 17. büyük ekonomisidir ve bu değer 2026 yılında 13.sıra olacağı öngörülmektedir. Olimpiyat Oyunlarındaki başarımız, 1996 Atlanta'dan, 2008 Pekin'e kadar geçen dönemde 4 altından 1 altın madalyaya kadar düşmüştür. En son 2012 Londra Olimpiyat oyunlarında ise, 2 altın madalya ile artış eğilimine girmiş ve 2 altın, 2 gümüş ve 1 bronz olmak üzere toplam 5 madalya ile genel sıralamada 37'den 32. sıraya yükselmiştir. Pekin ve Londra Olimpiyat Oyunlarında kazanılan 2 altın madalya Türk spor sisteminin değil, Rusya (güreşçi Ramazan Şahin) ve Almanya'nın (Taekwondocu Servet Tazegül) yetiştirdiği sporcularımız tarafından kazanılmıştır. Kadın atletlerimiz Aslı Çakır ve Gamze Bulut'un üzerine doping gölgesi düşmüştür. Olumlu gelişme olarak sadece olimpiyat oyunlarında ülkemizin kazandığı toplam madalya sayısında bir artış ve güreşin dışında tekvandocu Nur Tatar'ın bayan sporcu olarak gümüş madalya kazanması olmuştur. Türkiye'de düzenli ve sistemli spor yapan insanların sayısının artırılması hedef olarak yeterince önemsenmemiştir. Avrupa Birliği'ne üye olmaya çalıştığımız bu günlerde; toplam nüfusun fiziksel ve sportif aktivitelere katılım oranları Avrupa'da Hollanda % 56, Almanya % 53, İngiltere % 41 Fransa % 39, İtalya % 35 ve İspanya % 28 düzeyinde olduğu (Bottenburg, 2011) göz önünde bulundurulursa; Spor Genel Müdürlüğü'nün 2013 verilerine göre, 56 Spor Federasyonu toplamda sportif faaliyetler için 3,5 milyar TL harcamıştır. Türkiye, 75.627.000 nüfusu ve 566.056 aktif sporcu sayısı ile spor yapanların nüfusa oranı % 0,75'tir. Diğer yanda, 2.817.773 lisanslı sporcu sayısına göre spor yapanların nüfusa oranı % 3.73'tür. Bu iki yüzde değer arasındaki büyük farkı bilimsel açıdan açıklamak mümkün değildir (<https://www.sgm.gov.tr/>). Diğer yanda Sağlık Bakanlığının 7 ilde 15.468 kişi üzerinde yaptığı bir araştırma sonuçlarına göre, % 3.5'lük oran ile en düşük fiziksel aktivite düzeyine sahip ülke konumundadır. Türkiye

Beslenme ve Sağlık Araştırması (TBSA, 2010) sonuçlarına göre, 12 yaş ve üzeri bireylerin % 71.9'u hareketsiz yaşamakta, % 9.1'i ise yetersiz düzeyde fiziksel aktivite yapmaktadır. Sportif ve fiziksel aktivitelere katılım oranlarını % 30'lara ve yukarısına çıkarmak için tüm devlet kurumları ve sivil toplum örgütlerinin seferber olması gerekmektedir. Türkiye "uzun vadeli sporcu geliştirme programını" uygulayarak ve nüfusun en az %20'sinin düzenli fiziksel aktivitelere katılımını sağlayarak daha bilinçli sporcu ve seyirci kitlesi oluşturabilir. Spora seyirci olarak büyük kitlelerin pasif katılımına karşın sadece nüfusunun %0.75'inin aktif katılımı, gelişmiş ülkeler ile tezat oluşturmaktadır. Sporda şiddetin kültürel anlamdaki kaynağı, spora aktif katılanların düşük oranlarda olmasıdır. Sistemli ve yapılandırılmış spor eğitimi almayan kitleler, sokağın değerleriyle şekillenen seyirci kültürü ile saldırganlık ve şiddete uygun hale gelmektedir (Ziyagil, 2011). Sağlıklı bir toplum, hiçbir şiddet olayının yaşanmadığı, çatışmaların olmadığı bir toplum olmaktan çok, ortaya çıkan sorunların çözülebilmesi alışkanlığının yerleşmiş olması ile ortaya çıkar (Kocacık, 2001). Sporda şiddetin önlenmesine yönelik önerilerimiz aşağıdaki boyutlarda verilmiştir:

Sporcular: Şiddetin temelleri çocukluk döneminde atılmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren sporcuların yetiştirilmesinde ülkemizde en az on yılı kapsayan uzun vadeli sporcu yetiştirme programının uygulanmaması nedeniyle çoğu çalıştırıcının öncelikli hedefi müsabaka ve maçları kazanmak şeklinde olmaktadır. Çocuğun rekabetçi bir ortamda müsabık olabilmesi için başlangıçtan itibaren kazanmanın önemli olmadığı ortamda temel gelişimini tamamlamaya, beceri ve taktikleri öğrenmeye, ruhsal, zihinsel ve motor kapasitelerini geliştirmeye ve mükemmelleştirmeye ihtiyacı vardır. Bu süreçte ayrıca spor yapmaya uygun yaşam tarzını geliştirecek sosyal becerileri de edinmesi gerekmektedir. Bu hedeflere ulaşıldıktan sonra, sporcu için kurallara uygun müsabıklık, rekabet ve mücadele yeteneği geliştirilmelidir. Çocukların sportif aktivitelerinde takip edilmesi gereken temel stratejilerin öncelik sırası aşağıdaki gibi olmalıdır:

- Katılım,
- Eğlence ve oyun,
- Aktivitelere çeşitlilik,
- Spor ortamının sosyal açıdan güvenliği,
- Yaralanmalara karşı güvenliği sağlama,
- Ahlak ve karakter geliştirme,
- Akademik yardım,
- Fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişim,
- Kazanma veya yarışma.

Kazanma en son hedef olmalıdır. Uzun yıllar istikrarlı performans sergilemenin ön koşulu, kazanmayı önemsemenin dışındaki temel stratejilerin uygulanmasıdır.

Bazı ülkelerin sporda şiddetin azaltılmasında sporculara uygulanan yaptırımlarda almış oldukları önlemler bize yol gösterebilir. Örneğin; Avusturalya rugby liginde 1970'ler boyunca ve 1980'lerin başında onaylanmayan şiddet içerikli davranışların baskın hale gelmesi ile

sporu yöneten kurumlar bu onaylanmayan şiddet davranışlarına önlemler almak için harekete geçmişlerdir (Heds, 1992; Hutchins ve Phillips, 1997). 1980'li yıllar ve sonrası ilerleyen teknoloji, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörler radikal bir dizi değişiklikler getirmiştir. Bu değişiklikler sportif oyunlarda da değişimlere neden olmuştur (Hutchins ve Phillips, 1997). Kurallar değişmiştir, hakemler ve diğer maç görevlileri onaylanmamış şiddet eylemlerini önlemek için kuralların yorumlanmasını ve uygulanmasını çok önemsemeye başlamışlardır. Her maç sonrası video kayıtları bir avukat tarafından izlenmiş ve onaylanmamış şiddet içeren davranışları yapan sporculara, geçmişe oranla daha ağır cezalar vermişlerdir. Sonuçta oyuncuların davranışlarında iyileşme ve onaylanmamış şiddet olaylarında belirgin bir azalma görülmüştür (Kerr, 2005).

Taraftarlar: 1985 yılından itibaren, Avrupa Parlamentosu'nun deklarasyonunda belirtilen, sportif müsabakalar sırasında olay çıkarmaya eğilimli taraftarların ülke federasyonunun denetiminde ve ligde bulunan futbol kulüplerinin katılımıyla öncelikle Almanya ve İngiltere'de başlayarak şu anda hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde futbol taraftarlarının eğitimi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Almanya'da Koordinasyon Stelle fan Projekte (Sporda Düzensizliğe Karşı Taraftar Koordinasyon Merkezi), İngiltere'de Futbol Support Federation (Futbol Taraftarları Federasyonu), İtalya'da Prochetto Ultra, İspanya'da C.E.P.A, Avusturya'da Fair-Play kuruluşları, taraftarların eğitimi ve şiddetin önlenmesi konularında önemli roller oynamaktadır. Taraftar eğitimi konusundaki çalışmaların ülkemizdeki eksikliği, şiddet olaylarını daha da karmaşık bir hale getirmektedir. Bu konuda en kısa zaman içerisinde çalışmalara başlanmalıdır (Hasırcı, 2012). Fanatizmin, holiganizmin ve vandalizmin çözüm yolu, insanın kendi aklı ve hür düşüncesiyle karar vererek rakip sporcu ve seyircilerin haklarına saygı göstermesi ve kendi sorumluluklarını yerine getirmesidir. Avrupada İngilizce "Rules, Opponents, Officials, Teammates, Self" kelimelerinin ilk harflerinden oluşturulan "ROOTS" kelimesi spor ahlakının temelleri olan "kurallara, rakiplere, hakemlere, takım arkadaşlarına ve kendine saygıyı" ifade etmektedir (<http://hillslacrosse.com>). Kısaca ahlaki değerlere sahip insanlar olumsuz davranış biçimlerinden uzak durmaktadır. Topçu'nun (2008) ifade ettiği gibi; insanın olgunlaşması ve dünyanın düzeni ancak ahlak ile mümkündür (Ahlak iledir kemal-i adem, ahlak iledir nizam-ı alem). Saha içerisinde sporcuların dürüst oyunu "fair play" davranışları, seyircilerin saldırganlığa ve şiddete yönelmesini engelleyebilir. Seyircilere spor ahlakı eğitimi verilmesi sırasında genel yaklaşımlar birlikte bütün olarak derecelendirilmelidir. Bu derecelendirme bir yanda "kendi kendine disipline" ve diğer yanda "empoze edilen disipline" dayandırılmıştır. Kendi kendine disiplin seyircilerin kendi kendine tercihini önemseyen ve diğer insanların huzurunu ve haklarını koruyan normlara gönüllü olarak bağlı kalma isteğini ifade etmektedir. Empoze edilen disiplin ise, her bir seyircinin ve tüm toplumun yararı düşünülerek taraftar temsilcileri tarafından belirlenen kurallara seyircilerin uymasını isteyen bir sistemdir. Kendi kendine disipline dayalı yaklaşımlarda toplumun veya grubun özel ihtiyaçlarını karşılmasına, onların ahlaki kapasitesini geliştirmesine, sportif karşılaşmaların gerçek anlamının öğretilmesine ve kulüp yöneticileri ile taraftar derneklerinin temsilcilerin taraftar üzerinde daha etkin ve yol göstericisi olmasına yönelik eğitim ve çabalar vardır. Empoze edilen disiplin tarafında ise, istenmeyen davranışlardan seyircilerin vazgeçirilmesi ve onaylanmayan davranışların düzeltilmesi yaklaşımları vardır. Müsabaka ve karşılaşmaların ile taraftar olmanın ne anlama geldiğini gerçeğinin öğretilmesi, vazgeçirme ve davranış düzeltme stratejileri ön plana çıkarılmalıdır. Uzun vadede kendi kendine

disiplin anlayışına yönelik çalışmalar planlanırken kısa vadede empoze edilen disipline yönelik çalışmalar diğer güvenlik önlemleri ile birlikte kullanılmalıdır.

Diğer yandan, üzerine resmi veya gayriresmi yollarla bahis veya iddia oynanan futbol maçlarında, beklentilerin gerçekleşmesi için şikeye ve gerçekleşmediği durumda ise hayal kırıklığı sebebiyle şiddete başvurmak kaçınılmaz olmaktadır. Şans oyunları ile şike ve şiddet arasındaki ilişkilerin ne kadar ahlaki olduğunda kapsayan çok kapsamlı bir değerlendirmeye ihtiyaç vardır (Ziyagil, 2011).

Antrenörler: Spor sahalarında ahlaki davranışların baskınlaşması ancak performans veya başarıdan önce sporcuların karakter gelişimlerini önemseyen saldırgan olmayan rol model antrenörlerin çoğalması ile mümkün olacaktır. Antrenörler, sporcularını sportmence davranmaları için motive etmeli, spor etiği dışı davranışları uyarmalı ve cezalandırmalıdır. Ne üniversitelerin antrenörlük bölümlerinde ne de Spor Genel Müdürlüğü Spor Eğitim Dairesinin antrenör eğitim kurslarında “Spor Etiği veya Ahlakı” diye bir ders bulunmamaktadır. Eğitim verilmeyen konularda insanlardan olumlu davranış sergilmesini beklemek çok mantıklı gözükmemektedir. Sporda şiddetin önlenmesi için bir planlama sürecinde uzun, orta ve yakın gelecekte yapılması gereken çözüm önerilerini aşağıda maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

Uzun Vadeli Çözümler

- Spor Yönetiminde;
 - Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Genel Müdürlüğü ve Spor Federasyonlarının yeniden yapılanmaları ve şiddetin önlenmesi ile ilgili birimlerin oluşturulması. Örneğin; Spor Bakanlığı bünyesinde Herkes İçin Spor Federasyonunun faaliyetleri hariç performans sporlarına yönelik çalışan Spor Genel Müdürlüğünden ayrı olarak “Fiziksel Aktivite ve Herkes İçin Spor Genel Müdürlüğü” kurulmasında büyük yarar vardır.
 - Ayrı bir spor kulüpleri yasasının düzenlenmesi, yürürlüğe konulması ve şiddetin engellenmesine yönelik yöneticilerin sahip olması gerekli yeterlilikler ile görev ve sorumlulukları detaylı şekilde içermesi.
 - Bağımsız spor federasyonlarının yapısı içinde şiddetle mücadele kurullarının oluşturulması.
 - Spor kurumlarında ve müsabakalarda görev yapan personelin seçim ve alımında teknik ve bilimsel yeterliliklerin kriter olarak oluşturulması.
 - 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Yasa'nın gözden geçirilmesi ve yeni yaptırımlar konulması. Örneğin; sakatlanan sporcular yaralanmanın şiddetine bağlı olarak sahalardan uzak kalmaktadır. Yaralanma neticesindeki iş kaybının ne olduğu belirlenmelidir. Yaralanma, kasten yapılan kural dışı bir hareket neticesinde oluşmuşsa, ilgili federasyonların ceza kurullarının vereceği cezanın dışında iş gücü kaybının karşı taraftan (yaralanmaya neden olan sporcu ve kulüpten) tazmini yasa kapsamına alınarak maddi ceza olarak uygulanmalıdır. Bu noktada sporcunun spor hayatını etkileyecek piyasa değer kaybıda (transfer değerindeki azalma) dikkate alınmalıdır.

- Spor Eğitiminde;
 - Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları ve Bölümlerinin yeniden yapılandırılmaları, sayılarının azaltılarak niteliklerinin artırılması ve beden eğitimi öğretmenliği, antrenörlük eğitimi, spor yöneticiliği bölümlerine alınacak öğrenci kriterlerinin yeniden gözden geçirilmesi, bu bölümlerin programlarının Avrupa Birliği uyumlaştırılması (Ziyagil ve Sevimli, 2013) ve sporda şiddetin engellenmesine katkı sağlayacak “sporda etik, takım ve grup yönetimi” gibi derslerin müfredata konulması.
 - Spor kurumlarında görev yapan antrenörlerin seçim ve eğitim kriterlerinin oluşturulması, örneğin; antrenörün kişiliği ve ahlakının değerlendirilmesi.
- Spor ortamlarında yer alanların (ebeveyn, yönetici, antrenör, sporcu, taraftar ve medya mensuplarına) “sporcu ahlakı ve fair-play, spor bilinci ve kültürü, olimpizm” eğitiminin verilmesi. 6222 sayılı Sporda Şiddet Yasası, şiddetin önlenmesinin temel aracı eğitimlerin verilmesine yönelik zorlayıcı veya tavsiye niteliğinde bir hüküm içermemektedir. Oysa uzun vadeli ve kalıcı çözüm eğitim kavramının içinde saklıdır.
- Fiziksel Alt Yapıda;
 - Spor tesislerinin ve fiziksel ortamların iyileştirilmesi “Tesis Ergonomisi” nin gerçekleştirilmesi. Kötü şekilde tasarlanmış tesis ve ortamlar, sporda şiddetin meydana gelme olasılığını artırmaktadır (Taylor, 1990; TBMM Raporu, 2011).

Orta Vadeli Çözümler

- Sürekli şekilde sosyolog, spor sosyoloğu ve spor psikologları ve spor bilimcilerinden oluşan çalışma grupları ile şiddete yönelik davranışların sebep ve özellikleri incelenerek sporda şiddetin önlenmesi ile ilgili yeni stratejilerin belirlenmesi ve “sporda yıllık şiddet raporu” yayınlanması.
- Taraftar Beyanamesi (Anlaşması) Düzenlenmesi: Taraftar ve kulüp ilişkileri düzenlenmekte değişik kriter, içerik ve etkinliklerde taraftar ve kulüp işbirliğine gitmektedir. Bu ortaklığın bazı örnekleri şunlardır;
 - Taraftarların kulüp yaşamına katılımı,
 - Bilet satışı ve fiyat politikası,
 - Kulüp etkinliklerine gönüllülerin katılımı,
 - Taraftar koçluğu (Fan coaching)
 - Her türlü ayrımcılığa karşı işbirliği,
 - Özel gecelerin, toplantıların ve turnuvaların yapılması,
 - Misafir taraftarların karşılanması,
- Arzulanan örnek davranışları sergileyen;
 - Taraftarların (Taraftar Derneklerinin),
 - Oyuncuların,

- Hakemlerin,
- Antrenörlerin,
- Basın mensupları,
- Bilim insanları ve yazarların,
- Yöneticilerin teşvik ve ödüllendirilmesi
- Örnek davranış sergileyenlerin milli piyango ve spor toto veya ilgili spor federasyonunun sağlayacağı kaynaktan ödüllendirilmesi,
- Bu ödüllerin Cumhurbaşkanı, Başbakan, Gençlik ve Spor Bakanı gibi devletin en üst düzey yöneticilerinin hazır bulunduğu törenlerde verilmesinin organize edilmesi,
- Tribün liderlerinin eğitiminin yapılması,
- Taraftar Koçluğu (Fan Coaching): Genç taraftarların problemleri, arzuları ve kapasitelerine yönelik yapılan çalışmalardır;
 - Stadyumların içi ve dışında taraftarların yönetimi,
 - Toplumdan kendini sosyal, ekonomik, etnik ve diğer sebeplerden dışlanmış grupların toplumla kaynaştırılması,
 - Bayanların, çocuk ve gençlerin maça davet edilmesi,
 - Okullarda fair play teşvik edici ve ayrımcılığa karşı toplantıların düzenlenmesi,
 - Taraftarların, polisin, kulübün ve aşırı uçtaki grup temsilcilerinin bir masa etrafında toplanarak iletişim kurması,
 - Saha dışında rakip takımın taraftarlara ile etkinlikler düzenlenmesi,
 - Spor ortamlarını daha eğlenceli hale getirecek şovların sergilenmesi için çeşitli organizasyonların yapılması.
 - Seyahat organizasyonlarının yapılması.
 - Taraftarlara biletlerin ve hediyelik eşşaların ucuzlatılması,
 - Büyük uluslararası organizasyonlarda “Uluslararası Futbol Taraftarları İletişim Ağı, Network” ile taraftarların polis ile sorun yaşamaması için “Taraftar Elçileri” hizmet vermektedir. UEFA ve Avrupa Birliği bu girişimi desteklemektedir (Council of Europe, 2003).

Kısa Vadeli Çözümler

- Antrenörler, yöneticiler, yetkililer ve medya, sporcuları olumlu sosyal davranışlara teşvik etmeleri ve düşmanca eylemleri gerçekleştirenleri ise cezalandırmalıdır.
- Medya, şiddet ve sporda düşmanlığı, saldırganlığı azaltmak için kampanyalar düzenlemeli ve aynı zamanda sporcuları, antrenörleri, yönetimi, yetkilileri ve seyircileri katılım için teşvik etmelidir.

- Organizatörler ve kulüp yöneticileri, maçlardan önce olması muhtemel olayların risk değerlendirmesini yapmalıdır.
- Yönetim özellikle genç düzeyde takımlara uygun koçluk sağlamalı ve katılımcılar arasında adil davranış kurallarını vurgulamalıdır.
- Salon ve stadyumlarda yeni düzenlemeler yapılmalıdır,
- Kontrol sistemlerinde teknolojiden yararlanmalı, kameralı kontrol gibi.
- Polis ve güvenlik kuvvetlerinin öncelikle yol gösterici ve caydırıcı stratejiler izlemelidir ve görev sırasında ÖSYM sınavlarında olduğu gibi polise görev ücreti ödenmelidir.
- Riskli maçlarda seyircilerin deplasmana gidiş ve gelişlerinin polis ve jandarmanın denetimde yapılmalıdır.
- Sorunlu gruplar ve çetelerle ilgili güncel istihbarat sağlanmalıdır.
- Adil yargılama yapılmalı, suç işleyenlerin hızla yargılanmasının gerçekleştirilmeli ve kamuoyu ile paylaşılmalıdır.
- Şiddete yönelik davranışların görsel ve yazılı basında haber olarak sınırlı şekilde yer almalıdır.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Basın Konseyi, Ulaştırma Bakanlığı gibi kurumların görev ve sorumluluk alanlarındaki kitle iletişim araçlarının denetimleri etkin şekilde yapılmalıdır.

Şiddetin önlenmesine yönelik uzun, orta ve kısa vadeli önerilerimizin yaşama geçmesi ülkemizdeki; Gençlik ve Spor Bakanlığı ve bünyesinde yer alan ilgili genel müdürlüklerin, spor federasyonlarının, spor kulüplerinin, taraftar, antrenör, hakem ve beden eğitimi öğretmenleri derneklerinin, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve basın yayın kuruluşları gibi kurumların işbirliği yapması ile mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akandere, M., Baştuğ, G., Güler, E.D. (2009). Orta öğretim kurumlarında spora katılımın çocuğun ahlaki gelişimine etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1): 59-68.
- Ayan S. (2006). Şiddet ve fanatizm. *Ç.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2):191-209.
- Ballard, M.E, Rattley KT., Fleming WC. (2004) *School aggression and dispositional aggression among middle school boys*. RMLE Online, 27 (1): 1-11.
- Bandura A. (1973). *Aggression: a social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojiye giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı Yayınları.
- Brewer, M.B. & Crano W.D.(1994). *Social psychology*. Minneapolis/St. Paul: West Publishing Company.
- Brink, A. (1995). *Dirty old habits die hard*. Guardian, pp. 29.
- Coakley J. (2007). *Sport in society*. McGraw Hill Higher Education. 9.Edition. Violence in sports: pp.194-229.
- Colburn K. (1989). *Deviance and legitimacy in ice hockey: A microstructural theory of violence*. In DH. Kelly (Ed.), *Deviant Behaviour*. New York: St. Martins Press.
- Çağlayan, H.S., Çetin, M.Ç. Şirin, E.F. (2005). Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik-kültürel yapısının şiddet eğilimindeki rolü. *Atatürk Üniv. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7 (2):15-24.
- Çakroğlu,T., Sökmen, T., Arslanoğlu, E, (2013). Judo teknik antrenmanı ve oyunların 8–10 yaş grubu erkek çocukların fiziksel gelişim düzeyleri üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spormetre Dergisi*, 11 (2): 73-79
- Çelik, A., ve Şahin, M. (2013). Spor ve çocuk gelişimi. *International Journal of Social Science*. Volume 6 Issue 1, pp. 467-478.
- Ergil, D. (2001). Şiddetin kültürel kökenleri. *Bilim ve Teknik Dergisi*. sayı. 399, Şubat. s:40-41
- Fromm E. (1982). *Sevgi ve şiddetin kaynağı*. (Çev. Yurdanur Salman, Nalan İçten), İstanbul: Payel Yayınevi.

- Geçtan, E. (1996). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gözütok, D. (2008). *Eğitim ve şiddet*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gültekin, O., Doğan, M., Doğan, A., Eylem, B. (2000). Futbol sahalarında şiddet ve emniyet güçlerinin tutumu üzerine bir araştırma. *21. Yüzyılda Polis Eğitimi Sempozyumu kitabı içinde* (s.749-753). 25-27 Ekim, Ankara.
- Hasırcı, S. (2012). Futbolda **şiddet** ve **çözüm** yolları. Tam Saha, Mayıs. Erişim adresi: <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=286&ftxtID=15127>. Erişim tarihi: 18.10.2013.
- Heads, I. (1992). *True blue: The story of the NSW Rugby League*. Randwick, NSW: Ironbark Press.
- Hutchins, B. and Phillips, MG. (1997). Selling permissible violence: The Commodification of Australian Rugby League 1970–1995. *International Review for the Sociology of Sport*. 32:161–176.
- Kaplan, Y. ve Çetinkaya, G. (2014). Spor yoluyla toplumsallaşma-yeniden toplumsallaşma süreci. *International Journal of Science Culture and Sport*. Special Issue 2, 120-125.
- Karataş Z. ve Gökçakan Z. (2009). Psikodrama teknikleri kullanılarak yapılan grup uygulamalarının ergenlerde saldırganlığı azaltmadaki etkisinin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 20(4):357-366.
- Kayaoglu, A.G. (2000). Futbol fanatizmi, sosyal kimlik ve şiddet: Bir futbol takımının taraftarlarıyla yapılan çalışma.A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara.
- Kerr, J.H. (2005). *Rethinking aggression and violence in sport*. 1.Edition, London and New York: Routledge Taylor & Francis Group,
- Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. Ç.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 2 (1): 1-7
- Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve hooliganizm eğilimlerinin belirlenmesi:Kayseri Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.32(1): 111-135.
- Köknel, Ö. (2000). *Bireysel ve toplumsal şiddet*. İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi.
- Lorenz, K. (1996). Ecco Homo (İşte İnsan). (Çev. Mustafa Tüzel), *Cogito-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (6-7): 65-77.
- Michaud, Y. (1986). Şiddet. (Çev: Cem Muhtaroglu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morris, C. (2002). *Psikolojiyi anlamak*. (Çev. Ed.H.Belgin Ayvaşık, Melike Sayıl). Ankara.
- Murphy, P. W. J., & Dunning, E. (1990). Football on trial: Spectator violence and development in the football world. London: Routledge.
- Mutza M., & Jürgen B. (2009). The role of sports for violence prevention: sport club participation and violent behavior among adolescent. *International Journal of Sport Policy*. 1(3):305-321.
- Saucier D. (2010). *Violence in sports - How does it affect our lives*. Erişim adresi: http://EzineArticles.com/?expert=Daniel_Saucier Erişim tarihi:17.09.2013.
- Scott, J.P. (1975). *Aggression*. The University of Chicago Press.
- Sekot A. (2009). Violence in sports. *European Journal for Sport and Society*. 6 (1):37-49.
- Smith, M.D. (1983). Violence and sport. Toronto, ON: Butterworths.
- Spor Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.sgm.gov.tr/> Erişim tarihi: 17.09.2013.
- Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun. Resmi Gazete. 14. Nisan 2011 Tarih ve Sayı: 27905. Erişim Adresi: F:\Sporda Şiddet Çalışmaları\6222.htm. Erişim Tarihi: 13.09.2012.
- Taylor, J. (1990). The Hillsborough Stadium Disaster (Final Report). Londra:HMSO, Cm 962.
- TBMM Spor Kulüplerinin Sorunları ile Sporda Şiddet Sorununun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Komisyonu Raporu. Mart 2011. Erişim adresi: http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/denetim/spor/belgeler/ss733_spor_araskom.pdf. Erişim tarihi: 01.05.2012.
- Topçu, N. (2008). *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması (2010). Yayınlanmamış Rapor, Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü.
- Yalçın U., ve Balcı V. (2013). 7-14 yaş arası çocuklarda spora katılımdan sonra okul başarılarında, fiziksel ve sosyal davranışlarında oluşan değişimlerin incelenmesi.” SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, XI (1): 27-33
- Zimbardo P. (1970). The human choice: individuation, reason, and order versus individuation, impulse, and chaos. In WJ. Arnold and D. Levine (eds), Nebraska Symposium on Motivation, 17:237–307) Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Ziyagil, M.A. (2011). Sporda Şiddet Sorunu ve Çözüm Yolları. TBMM Spor Kulüplerinin Sorunları ile Sporda Şiddet Sorununun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Surulan Komisyonu Raporu. Mart 2011. Erişim tarihi: 06.01.2011 Tarihli Komisyon Tutanakları.
- Ziyagil, M.A. ve Sevimli, D. (2013). Avrupa birliği ile uyum sürecinde yükseköğretimde antrenörlük eğitiminin yeniden yapılması, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(1), 9-28.